

Slobodno vrijeme, korištenje slobodnog vremena i oblici rekreacije u selu

(Rezultati istraživanja u Filip Jakovu kod Biograda n/m)

Prof. dr Miro A. Mihovilović

Prilazeći istraživanju i analizi slobodnog vremena stanovnika sela, potrebno je makar u nekoliko redaka opisati i podvući razlike između industrijskog rada, rada u gradu i rada u poljoprivredi, te rada na selu. U industriji postoji oštra granica između radnog vremena i vremena izvan rada. U poljoprivredi te granice nema.

Mašine, tehnologija u industriji — povećavaju radni učinak a i slobodno vrijeme. U poljoprivredi, s obzirom na predmet obrade i tip rada, učinak mašine ogleda se u povećanju produktivnosti, ali ne i u povećanju slobodnog vremena.

Radniku u industriji oštro je razdvojen život i rad u tvornici od života u obitelji, odnosno od provoda i razonode.

Promatrajući ciklus i ritam dnevnog života i rada na selu, zapažamo da tu ne postoje oštre granice između radnog vremena u proizvodnji i na polju, rada u domaćinstvu, prehrani, vremenu predaha, odmora, dokolice i ostalog.

Više se može govoriti o prelaženju jednoga tipa rada u drugi i o kontinuitetu raznovrsnih djelatnosti. Taj ritam i kontinuitet čine usklađenu cjelinu u koju se po biološkim zakonima uklapa odmor, prehrana, san, razbibriga a ponekad i dokolica.

Industrija je povezana uz tehnički ambijent, dok je poljoprivreda nedjeljivo vezana uz prirodnu sredinu. Produkt industrije je anorganski, poljoprivrede organski. Svako živo biće, svaka biljka, općenito uzevši svaki organizam, rađa se, raste, razvija, živi, nestaje i umire pod utjecajem raznovrsnih faktora i stimulatora. Te faktore i stimulatore u poljoprivredi potiče i obrađuje seljak svojim specifičnim radom.

Pošto različite kulture u poljoprivredi imaju svoj specifični ritam i tempo rasta i razvoja, to one poljoprivrednikov ciklus života vezuju uz svoj vlastiti ritam i postojanje. Iz tih razloga seljak živi tempom, ritmom, i po zakonima čitave prirode, a posebno zakonima kultura koje uzgaja i obrađuje.

Poljoprivredniku priroda diktira stil i tempo rada, podjelu rada kroz godišnje cikluse, tjedne cikluse, raspodjelu radnih operacija u dnevnom budžetu vremena, momente predaha, vrijeme spavanja i niz drugih preokupacija u životu i radu.

Polazeći dalje, može se zaključiti da ne postoji oštra podjela između rada i dokolice, dakle između radnog i slobodnog vremena na selu.

Mašina i industrijalizacija poljoprivrede ne mogu odstraniti nabrojane utjecaje, iako neke mogu više ili manje modificirati. Živa će priroda davati stalni pečat poljoprivrednikovu životu i radu.

U selima u kojima neki stanovnici rade i poslove izvan poljoprivrede, pokazuju se izmjene u slobodnom vremenu. Stoga je i karakter slobodnog vremena »pravih seljaka« drukčiji od karaktera slobodnog vremena seljaka-radnika.

S jedne strane geografski smještaj i ekonomska snaga sela, s druge strane kulturna, privredna i trgovačka snaga najbližeg grada, imaju svoje osobite utjecaje na selo. Stoga i Šibenik ima poseban utjecaj na opći razvoj sela Filip Jakov.

U vrijeme naših ispitivanja, selo Filip Jakov je pokazalo lice sela koje u odnosu na slobodno vrijeme, poprima izvjestan nov izraz.*

NEKI PODACI O SELU

Selo Filip Jakov leži uz more, na staroj cesti koja je prije vodila od Šibenika, preko Biograda u Zadar. Novosagrađena jadranska magistrala presjekla je južni, tj. priobalni dio sela od dijela koji se nalazi u pojasu sjeverno od obale.

Jadranska magistrala je potpuno razdijelila Filip Jakov. Naselje sjeverno od ceste nastanjuju poljoprivrednici, dok u južnom dijelu uz cestu, tj. dijelu pojasa uz more, žive penzioneri, službenici, zanatlije. Tendencija je stanovnika sjevernoga dijela sela, koji imaju zemlju, da se prebace preko ceste u južni dio sela uz more, koji se naglo turistički razvija. Prije naglog razvoja turizma, koji je uvjetovala i prospješila izgradnja jadranske magistrale, poljoprivrednici su nudili zadruzi zemlju na prodaju. S pojavom turizma koncentracija se vrši na malom posjedu, jer se proizvodi lako i dobro plasiraju. Zemlja se više ne prodaje, bolje se iskorištava, kućna radinost se naglo razvija, cijena zemlji raste. Poljoprivreda se uključuje u turističku privredu, a komunalni i lični standard brže raste.

Naša su ispitivanja vršena u vrijeme kada je Filip Jakov — ne postepeno već naglo osjećao puls boljeg standarda. Taj viši standard uvjetovan je kombiniranim radom u poljoprivredi, privredi i turizmu. Novi standard mijenja način života i rada ovoga sela. Novi način života i rada modificira stare i formira nove stavove, mišljenja, sudove i navike. To se, prirodno, odrazilo i na rezultate ispitivanja društvenih promjena u selu, posebno u ispitivanju slobodnog vremena, korištenju slobodnog vremena i obliku rekreacije u selu Filip Jakov.

* Istraživanje slobodnog vremena u selu Filip Jakov izvršeno je 7, 8. i 9. travnja 1967. godine, a u okviru monografskih ispitivanja pet sela na području SR Hrvatske i AP Vojvodine (selo Kućan kraj Varaždina, Filip Jakov kraj Biograda n/m, Babin Potok kraj Vrhovina — Plitvička Jezera, Vodjinci kraj Vinkovaca, Lačarak kraj Sremske Mitrovice), koja su obavljena u periodu 1965—1968. godine. Ovo je istraživanje provedeno u okviru Instituta za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede Poljoprivrednog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Uz sve to, obrada zemlje i dalje ima dominantan utjecaj na psihi i socijalno ponašanje poljoprivrednika. Zemlja je stalno u centru njegovih briga i pažnje. Stoga možemo braniti i konstataciju da mehanizacija i nova tehnika obrade zemlje ne utječu znatno niti naglo na mentalitet zemljoradnika, naročito u odnosu na zemlju, njegov poziv, na sredinu u kojoj živi.

Slobodno vrijeme i korištenje slobodnog vremena u biti su nešto modificirani pod naletom sredstava masovne komunikacije (TV, radio, kao i korištenje suvremenih sredstava za transport).

Što se tiče fonda broja sati slobodnog vremena, on se — u usporedbi sa slobodnim vremenom prije drugog svjetskog rata — čak i smanjio. Trka za standardom koji se, pored ostalog, ogleda u posjedovanju raznih aparata, modernog namještaja, komfornog stana, — smanjila je i onako skučeni fond sati slobodnog vremena poljoprivrednika sela Filip Jakov.

Može se reći da je institucionalna baza sela Filip Jakov na najvišem nivou. Organ uprave je mjesna zajednica Filip Jakov, a općina Biograd n/m.

Od javnih objekata selo ima: osmogodišnju školu, seljačku radnu zadrugu »Nova Zora«, poštu s telefonskom vezom (tuzemstvo i inozemstvo), crkvu, ljetno kino, hotel, camp (ljetni), 5 gostionica u društvenom i privatnom sektoru, pekaru, slastičarnu, trgovačku mrežu s nekoliko prodavaonica koje vodi trgovačko poduzeće iz Biograda n/m, mesnicu, lijepo uređenu tržnicu, kiosk za prodaju domaće i strane štampe i časopisa.

Filip Jakov ima vlastiti vodovod, dobru električnu javnu rasvjetu, kanalizaciju, more, čistača ulica.

U Filip Jakovu djeluju ove društveno-političke organizacije: Crveni križ, SSRNH, SK, Savez sindikata, SUBNOR, SOH, Turističko društvo, Sportski klub.

Filip Jakov ima tradiciju turizma, što je razumljivo s obzirom na prirodne ljepote kraja u kojem je ovo selo smješteno, kao i na pogodne klimatske uvjete i na ekonomsku cijenu ishrane turista; zbog toga su radnici Vodovoda grada Zagreba i radnici Vodovoda grada Maribora i izabrali Filip Jakov za svoje odmaralište.

Magistrala je povezala Filip Jakov sa svim priobalnim mjestima duž jadranske obale. Ova je cesta donijela i izvrsne veze i priključke s unutrašnjom zemljom.

Parobrodskim prugama preko luke Zadar i Biograda i direktno iz luke Filip Jakov, selo je morskim putem povezano sa svim lukama na Jadranu, a indirektno s čitavim svijetom. Taj prozor u svijet otvorio je stanovnicima Filip Jakova nove vidike i znatno je utjecao na opću kulturu i civilizaciju stanovnika ovog naprednog sela.

PODACI O ANKETIRANIM DOMAĆINSTVIMA

Metodologija istraživanja sastojala se u snimanju 24 sata života i rada u selu (budžet vremena). Jedinica istraživanja bio je starješina obitelji. Preko njega se »ušlo« u život porodice, a zatim i »izašlo« na javno mjesto.

Ispitivanju su bile podvrgnute 24 starješine domaćinstava. Sve su to bili muškarci u godinama od 28 do 79. Samo jedan starješina domaćinstva nije imao djece. Najviše je porodica sa dvoje do četvero djece, dok petero i po jedno dijete imaju samo dvije porodice. Ni jedna porodica nema više od petoro djece.

Struktura zanimanja nije previše raznolika. Nalazimo poljoprivrednike, radnike i obrtnike. Dvadeset ispitivanih starješina domaćinstava završilo je osnovnu školu, jedan ima stručnu školu, a trojica su bez škole.

Stanuje se uglavnom s bračnim drugom i djecom. Od ispitivanih starješina domaćinstava 22 stanuju u obiteljskoj kući, dok samo dvojica stanuju sa svojim porodicama u dvosobnom, odnosno trosobnom stanu. Osamnaest kuća, u kojima stanuju 24 ispitane porodice, građeno je na kat, a šest su prizemnice. Stanovi su suhi i svijetli, bez izuzetka. Samo četvornica ispitanih svapaju sami u sobi. Ostali spavaju sa članovima porodice.

Od sanitarnih priključaka, tekuću vodu ima devet domaćinstava, kanalizaciju 4 domaćinstva; bunar imaju 24 porodice; struju također imaju sva, osim jednog domaćinstva.

U Filip Jakovu od 24 ispitivana domaćinstva, 18 ih posjeduje radio, a televizor pet domaćinstva. Električno glačalo imalo je 20 domaćinstava, rešo sedam, šivaću mašinu svako drugo domaćinstvo, električni štednjak devet domaćinstava, a frižider šest domaćinstava. Stroj za pranje rublja i usisavač za prašinu nije imalo ni jedno od ispitivanih domaćinstava.

RAZNI OBLICI KORISTENJA SLOBODNOG VREMENA

Stanovnici sela koji su članovi nekog društva ili organizacije, najčešće su članovi političkih organizacija. Petorica ispitanih starješina domaćinstava nisu članovi ni jednoga društva.

Samo četvorica ispitanih su članovi nekog organa društvenog upravljanja, svi ostali (njih 20) to nisu.

Učestalost posjećivanja zborova, dogovora i sastanaka je dosta velika. Takve skupove redovito posjećuje 18 ispitanika, dok ih 6 nikada ne dolazi.

Priredbe društveno-zabavnog karaktera starješine domaćinstava ne posjećuje često. Nikad ne ide na priredbe (kao što su ples, zabave i igranke) 17 ispitanika; katkad i redovito posjećuje takve manifestacije 5 ispitanika. Što se tiče posjeta kinu, situacija je ovakva: u kino nikad ne ide 11, katkad posjećuje kino-predstave 10, a redovito 3 ispitanika. Prema tome, interes za kino je dosta velik. Najradije se gledaju historijski, a zatim kriminalistički filmovi.

Osamnaest ispitanih starješina domaćinstva čita dnevnu štampu katkad ili redovito. Šest ih nikada ne čita dnevne listove. Najčitanije su dnevne novine — »Slobodna Dalmacija«, »Vjesnik«, »Borba«, zatim »Sport«, »Poljoprivredni vjesnik«, »Glas koncila« i neki drugi tjednici. Što se tiče sadržaja članaka koji izazivaju najveću pažnju, to su u prvom redu članci o privredi i poljoprivredi, zatim vanjsko-političke vijesti, pa domaće vijesti, a dosta su im interesantni i sportski članci.

Od ispitanih seljana, knjige nikada ne čita 17, a katkada čita 7 ispitanika. Mali dio onih koji čita — najviše se interesira za romane kriminalističko-pustolovnog sadržaja.

Radio — koga ima gotovo svaka kuća, sluša se mnogo. Samo su trojica od ispitivanih starješina domaćinstava izjavila da radio nikada ne slušaju. Emisije koje izazivaju najviše pažnje, u prvom su redu vijesti, pa narodna i domaća zabavna muzika. Dosta se sluša i meteorološki izvještaj, zatim emisije klasične muzike, razna predavanja, želje i pozdravi.

Televizijski program redovito gleda pet ispitanih, a to su ujedno i ona petorica čija domaćinstva posjeduju televizor. Televizijski program katkada gleda 10, a nikada 9 ispitanika.

U Filip Jakovu je interes za javna predavanja vrlo slab. Ne posjećuje ih 19 ispitanih. Čak i oni koji su odgovorili da takva predavanja posjećuju, nisu odgovorili koliko su puta bili na predavanju u toku proteklog mjeseca.

Ako sumiramo dobivene rezultate, starješine se domaćinstava u Filip Jakovu ne bave sistematski, pa ni sporadično ni jednom aktivnošću koja bi služila daljnjem dopunjavanju obrazovanja i proširivanju znanja. Jedino ako sredstva masovne komunikacije (radio, televizija, dnevna štampa) kojima se koriste, djeluju u tom pravcu, mogli bismo reći da situacija nije zabrinjavajuća.

NAČIN KORIŠTENJA SLOBODNOG VREMENA, PROMJENE U NAČINU KORIŠTENJA I PREFERENCIJE ISPITANIKA

Pomoću jedne grupe pitanja nastojali smo dobiti nešto grublju skicu o korištenju slobodnog vremena općenito, o aktivnostima u slobodnom vremenu, o željama u odnosu na način korištenja slobodnog vremena u idealnim prilikama i uvjetima, i slično.

Prvih nekoliko pitanja usmjereno je na prikupljanje podataka o punktovima izvan kuće, u kojima se može provoditi slobodno vrijeme, te kako se to vrijeme provodi i zašto.

Čitaonicu ili neku drugu prostoriju za društveni život ne posjećuje nitko od ispitanih u Filip Jakovu. S druge strane, slobodno se vrijeme često provodi u gostionici. Dvadeset i trojica ispitanih starješina domaćinstava posjećuje gostionicu ili redovito ili povremeno. Nikad ne ide u gostionicu samo jedan od ispitanih. Kavana se, osim zbog pića, posjećuje i zbog kartanja i društva.

Ako se i održavaju, sportske se priredbe ne posjećuju mnogo. Sportskim priredbama ne prisustvuje 21 ispitanik. Oni koji odlaze na takve priredbe (njih trojica) posjećuju samo nogometne utakmice i košarku.

Sajmove i vašare posjećuje vrlo mali broj ispitanih seljana. Nikad ne ide na sajmove 20 ispitanih starješina domaćinstava. Svi oni koji idu na sajmove i vašare, dolaze tamo samo kao posjetioци.

Iz odgovora o učestalosti slavljenja svetkovina proizlazi da se ti dani u Filip Jakovu ne slave mnogo. Devet domaćinstava slavi crkvene svetkovine; slave se zatim porodične svečanosti, državni praznici, pa mjesne i lokalne svetkovine.

Odgovori na pitanje: što rade stanovnici sela Filip Jakov u slobodno vrijeme, dosta su raznoliki. Međutim, iz tih odgovora slijedi da se ispitanice starješine domaćinstava u slobodno vrijeme najčešće odmaraju, zatim da razgovaraju i sjede u društvu (što se također može smatrati vrstom odmora), idu u ribolov, bave se kućnim poslovima, čitaju, kartaju, zabavljaju se pjesmom i plesom, bave se pčelarstvom.

Jedno se pitanje odnosilo na provođenje slobodnog vremena sada i prije pet godina. Nešto više od polovice ispitanih starješina domaćinstava dalo je odgovor da slobodno vrijeme ne provodi drugačije nego prije 5 godina, dok

ih dest misli da slobodno vrijeme provodi bitno drugačije nego prije pet godina.

Interesantno je da je u ovom selu vrlo mali broj onih koji nisu zadovoljni s načinom provođenja svog slobodnog vremena. Samo trojica od 24 ispitane starješine domaćinstva odgovara da nisu zadovoljni s onim što rade u slobodno vrijeme. Dvojica nezadovoljnih smatra da nemaju gdje provoditi slobodno vrijeme.

Na pitanje o tome da li imaju dovoljno slobodnog vremena, odnosno više nego prije drugog svjetskog rata, 16 ispitanih izjavljuje da slobodnog vremena nema više nego prije drugog svjetskog rata i u godinama neposredno poslije rata. Oni koji smatraju da imaju više vremena (8 ispitanika), kao razlog tome navode bolju organizaciju posla i mehanizaciju rada.

Na pitanje — zašto se mijenja način korištenja slobodnog vremena, ispitani odgovaraju da je to u prvom redu posljedica bolje organizacije i mehanizacije rada, kao i novog načina života i rada uopće.

Tabela 1

Tri aktivnosti kojima se ispitanici najradije bave u slobodno vrijeme

Aktivnosti kojima se najradije bave u slobodno vrijeme	Broj ispitanih
Pčelarstvo	1
Odmor	4
Radio	4
Čitanje	3
Društvo	16
Karte	9
Televizija	3
Zabava	8
Piće	6
Šetnja	3
Ribolov	1
Pjesma	5
Igra s djecom	1
Sport	2
Rad oko kuće	1
Veslanje, more	1
Crkva	2
Narodna muzika	2

Između ostalog, od starješina se domaćinstva tražilo da navedu po tri aktivnosti kojima se najradije bave u slobodno vrijeme. Tabela dobivenih odgovora pokazuje mnoštvo aktivnosti kojima se rado bave u Filip Jakovu. Svoje slobodno vrijeme ispitivani najradije provode u društvu, zatim u odmoru, slušanju radija, kartanju, u zabavi, piću, šetnji, u pjesmi, čitanju, sportu i sl. Ovaj je raspon aktivnosti mnogo veći nego onaj koji je dobiven odgovorima na pitanje, kako biste provodili slobodno vrijeme u idealnim uvjetima. Usporedimo li te dvije tabele, upada u oči da se u odgovorima na pitanja: kako biste provodili slobodno vrijeme da imate sve uvjete, — javlja odgovor: na putovanju. Taj odgovor jedino kada se radi o tri najomiljenije aktivnosti u slobodno vrijeme, ne nalazimo. Iz toga možemo zaključiti da

su ispitivane starješine domaćinstava, odnosno stanovnici sela Filip Jakov, zadovoljni s onim što rade u slobodno vrijeme, i da gotovo i nema ničega za čime bi čeznuli. Naravno, nešto je manje onih koji stvarno koriste odmor i zabavu, od onih koji bi to željeli, no zato mnogi rado provode vrijeme u društvu i razgovoru, što je također jedan vid odmora i zabave. I sami su ispitanici potvrdili izneseni zaključak odgovorivši da su zadovoljni s načinom korištenja slobodnog vremena.

Tabela 2

Kada biste imali sve materijalne i druge uvjete, kako biste najradje koristili slobodno vrijeme?

Kako biste provodili slobodno vrijeme u idealnim uvjetima	Broj ispitanih
U odmoru	5
U razonodi i feštama	9
U putovanju	7
U radu u vrtu	2
U čitanju	1
U lovu i robolovu	3
U društvu	1
U gledanju TV-programa	1

Tabela 3

*Budžet vremena
Upotreba vremena u radnom danu poljoprivrednika sela Filip Jakov*

Sati	Spavanje	Doručak, ustajanje	Priprema za rad	Rad na polju	Rad u stolariji	Inkasator	Kućni poslovi	Rad u poduzeću	Marenda	Ručak	Odmor	Društvo	Večera	Radio, TV
01.00	24													24
02.00	24													24
03.00	22	2												24
04.00	16	8												24
05.00		14	9	1	1	1	2							24
06.00		2		18	1	2	2	2						24
07.00		1	1	16	1		2	1	1					24
08.00				19	1			1	10					24
09.00				12	1			1	4					24
10.00			1	17	1		1	1	2					24
11.00				19	1			1		10				24
12.00				12	1	1		1		6				24
13.00				15	1		2	3		1	2			24
14.00				15	1		2	3		3	2	1		24
15.00				12	1		2	3		1	2			24
16.00				15	1		3	3				1		24
17.00				16	1		5	3			1	1		24
18.00				13			4	3		1	1	2		24
19.00				13	1		3	2			3	2	11	24
20.00				2	1		2	2			2	1	3	24
21.00	10													24
22.00	24													24
23.00	24													24
24.00	24													24

Želje koje smo doznali putem pitanja: Kad biste imali sve materijalne i druge uvjete, kako biste najradije koristili Vaše slobodno vrijeme? — možemo reći da su veoma skromne. I pod idealnim uvjetima ovi ljudi ne žele gotovo ništa što im nije već dostupno, ili čime se ne bave i u sadašnjim uvjetima. Jedna je iznimka — želja za putovanjem. Inače, najveći je broj onih koji bi željeli svoje slobodno vrijeme provoditi pod idealnim uvjetima u odmoru, društvu, »feštama«, zatim radeći u vrtu, čitajući i baveći se ribolovom.

DNEVNI CIKLUS ŽIVOTA I RADA

U selu Filip Jakov su u toku 24 sata zabilježene slijedeće aktivnosti (stanja): spavanje, doručak i ustajanje, priprema za rad, rad u polju, kućni poslovi, rad u poduzeću i drugdje, »marenda«, ručak, odmor, društvo, večera, slušanje radija i gledanje televizije. (Vidi tabelu 3.)

U Filip Jakovu se spava od 22 sata (svi) do 3, odnosno 4 ujutro, što znači da se spava oko 5 i po sati.

Doručuje se vrlo rano, od 3 do 7 sati ujutro.

Najveći se broj stanovnika priprema za rad oko 5 sati ujutro. Vrijeme rada u polju je od 5 ujutro do 20 sati uveče. U 6 sati ujutro su već gotovo svi na polju.

Kućne se poslove obavlja uglavnom prije polaska i poslije povratka s polja, tj. od 6 do 8 sati ujutro, te od 14 sati poslije podne do 21 sat naveče.

U Filip Jakovu kao specifičnost u odnosu na druga ispitivana sela pojavljuje se tzv. »marenda«. Vrijeme »marende« je od 8 do 11 sati prije podne.

Rad u poduzeću i drugdje, što se tiče samo nekoliko ispitanih, odvija se u periodu od 6 do 21 sat uveče.

Ruča se od 12 do 16 sati poslije podne (s jednom iznimkom u 19 sati).

Iza ručka slijedi odmor. Interesantno je da se popodnevni i večernji odmor pojavljuje u drugim ispitivanim selima (npr. Vođincima). Vrijeme odmora je između 14 i 21 sat. Ne može se reći da se mnogi odmaraju, ali ipak postoji tendencija prema odmoru. S pravom bismo mogli i rubriku »društvo« uključiti kao način odmora. Uostalom, vrijeme odlaska u društvo gotovo se poklapa s vremenom odmaranja (od 17 do 21 sat).

Večera se u vrijeme od 20 do 21 sat; međutim, izgleda da svi ne verečavaju.

Samo trojica gledaju televiziju i slušaju radio oko 21 sat.

DNEVNO SLOBODNO VRIJEME, SLOBODNO VRIJEME NEDJELJOM, PRAZNIKOM I BLAGDANOM I GODIŠNJI ODMOR

Odgovori na nekoliko pitanja dali su nam sliku o tome kako se pretežno provodi dnevno slobodno vrijeme, što se radi kroz onih nekoliko sati kad seljani nisu okupirani svakodnevnim i neodgodivim poslom.

Slobodno se vrijeme u toku dana provodi u odmoru, uz kućne poslove, u dopunskom radu, u raznim posjetama, kao i posjetama ugostiteljskim objektima, te bavljenju sportom i gledanju televizije.

Slobodno vrijeme u poslijepodnevnim satima 20 ispitanika provodi pretežno kod kuće. Samo 4 ispitanika tada boravi izvan kuće. Naveče je situacija nešto drugačija: kod kuće je 19, a izvan nje 5 ispitanika. Dakle, ne bismo mogli zaključiti da postoji veća razlika između ta dva promatrana perioda slobodnog vremena, u odnosu na boravljenje kod kuće i izvan nje.

U svoje slobodno vrijeme neki se stanovnici Filip Jakova bave pomalo i nekim poslovima zbog vlastite zabave, a ne radi zarade. To je rezbarenje, uzgoj domaćih životinja i obrada vrta. Međutim, samo se trojica od ispitivanih bave takvim radom. Osim toga, vidimo da to baš i nisu pravi »hobiji«, jer je i od njih moguća materijalna korist, iako ne direktno u novcu.

Riječ nedjelja, praznik, blagdan, označava dane kada se ne radi, već se praznikuje ili svetkuje. Prvi je termin usko vezan uz oslobađanje od rada, drugi je nastao uz internacionalno praznovanje državnih i društvenih godova, dok je treći najuže vezan uz religijsko svetkovanje.

Navodimo da su u starom Egiptu radni ljudi imali godišnje 53 dana odmora, u antičkoj Grčkoj u Ateni 50 do 60 dana, u starom Rimu 1—3 dana u godini bili su Nefasti, tj. nesretni dani za rad.

Radni ljudi u gradu u SFRJ imaju za odmor 52 nedjelje i 7 dana državnih praznika, dakle ukupno 59 dana, odnosno 111 dana ako se računaju i subote. Tome treba dodati i godišnji odmor od 14 do 30 dana (već prema godinama staža).

Na selu je slika drukčija. Pored 52 nedjelje i 7 dana državnih praznika, seljaci-katolici praznuju godišnje i do 100 dana. U taj broj uključeno je praznovanje obaveznih svetaca, regionalnih i lokalnih svetkovina.

Stanovnici sela koja su bila predmet naših ispitivanja, poimlju nedjelju kao vjerski praznik, a ne kao dan tjednog odmora. U to poimanje još se upliće ugođaj slobodnog vremena u kojem seljak izlazi iz radnih obaveza, izlazi iz obitelji, ulazi u društvo sela i prelazi granice sela.

Za sve ispitivane starješine domaćinstva, uz jednu iznimku, nedjelja je dan tjednog odmora. Taj se dan, po odgovorima koji su dobiveni, provodi uglavnom drugačije nego dnevno slobodno vrijeme. Osamnaest ispitanika provodi taj dan odmora različito od svakodnevnog odmora. Šest ispitanika taj dan koriste poput dnevnog odmora.

Nedjeljom se ide u posjete, crkvu, šetnju, gostionicu, na sportsku priredbu. Ponekad i rade: bave se ribolovom i rade u polju.

Godišnji ciklus života i rada poljoprivrednika diktira priroda. Nećemo pogriješiti ako i ovdje podvučemo davno poznatu činjenicu: kada se priroda odmara, odmara se i poljoprivrednik.

Zima je godišnje doba kada se poljoprivredni radovi svode na radove oko kuće. Zima je godišnji period u kojem se odvija bogat društveni život na selu, u obliku kućnih i društvenih zabava, plesova, posjeta susjedima, sijela, prela i časkanja starijih — osobito žena, zatim susreta muškaraca u gostionici, pri kartanju i piću.

Zimi se uglavnom održavaju svadbene svečanosti, zaruke, kumstva, uspostavljaju se poznanstva, vrše razni dogovori, smišljaju planovi i drugo.

Za vrijeme dugih zimskih večeri, TV, radio, kino, novine i knjige u većoj su primjeni u kućama poljoprivrednika. Ta sredstva za rekreaciju utječu na stjecanje novih znanja, navika i umijeća koja transformiraju sadržaje korištenja slobodnog vremena stanovnika sela.

Posljednjom grupom pitanja željeli smo dobiti podatke o godišnjim odmorima stanovnika sela.

U selu Filip Jakov 1966. godine 10 ispitanih starješina domaćinstava bilo je na godišnjem odmoru, dok ih 14 nije imalo godišnji odmor.

Godišnji su odmor stanovnici Filip Jakova proveli kod kuće, u nekom drugom mjestu, lječilištu ili inozemstvu. Polovica onih koji su išli na godišnji odmor, proveli su ga s porodicom, a ostali sami.

Pitanje koje je imalo za cilj istražiti kakve su namjere seljana Filip Jakova za slijedeći godišnji odmor, pokazalo je da 9 ispitanika slijedeći godišnji odmor namjerava provesti kod kuće, 12 ih ne zna gdje će ga provesti, a trojica namjeravaju otići u drugo mjesto, u planine i u inozemstvo.

TRADICIONALNI I NOVI SADRŽAJI SLOBODNOG VREMENA

Historija čovjeka, društva, civilizacije, kulture, historija rada — obiluju podacima o svečanostima, svetkovinama, ceremonijama, igrama, pjesmama, plesovima, ritualima, orgijama, obredima, gozbom i mnogobrojnim drugim manifestacijama u kojima čovjek, oslobođen od rada, ulazi u carstvo razonode, opuštanja, rekreacije, raspojasanosti, društvenosti i u niz drugih stanja koja su bogata raznovrsnim emocijama i ugođajima.

Mnoge su svečanosti inspirirane prirodom, te su kao takve prvu svoju primjenu našle u selu i tamo se do dana današnjeg zadržale. Među takve se ubrajaju svečani dani, praznici, blagdani, karneval. Minifestacije takvih djelatnosti nalazimo kod najstarijih kultura i civilizacija.

Pored karakteristika staroga načina svetkovanja praznika, koje smo utvrdili našim ispitivanjem, očigledni su i utjecaji suvremenog gradskog stila korištenja slobodnog vremena.

Ne možemo se oteti dojmu da transformacija, izazvana i usmjerena urbanim tekovinama, nema i negativnih posljedica. Tako nestaju mnogi karakteristični i korisni običaji koji imaju svoju punu vrijednost na psiho-socijalnom, moralnom, estetskom i nacionalnom planu.

Mreža institucija u kojima se razvija raznovrsna aktivnost u slobodnom vremenu, nedovoljna je ne samo na selu već i u gradu. Za selo možemo reći da su neki organizacioni oblici aktivnosti u slobodnom vremenu nestali u poslijeratnom periodu.

Utješno je, međutim, da se inicijativom društvenih, kulturnih, lokalnih i turističkih ustanova i organizacija nastoji sačuvati, čak i oživjeti običaje i folklor — karakteristične za pojedino selo ili regiju.

S druge strane, možemo utvrditi — što iznosi i većina autora o selu — da su se sredstva, oblici i sadržaji slobodnog vremena, koji su specifični ili odgovaraju tradiciji sela, uglavnom održali i do danas.

Anketni list KSVS/3-MAM sadrži osam pitanja, konstruiranih tako da bi se mogao dobiti odgovor na pitanje: kako se koristi slobodno vrijeme u selu Filip Jakov. Naročita je pažnja usmjerena na pronalaženje *razloga za promjene* u načinu korištenja slobodnog vremena, načinu zabave i dr., ukoliko bi se takve promjene i razlike pokazale.

Prva dva pitanja ovoga obrasca postavljena su tako da bi se dobila slika o načinu korištenja slobodnog vremena i zabave prije i poslije rata. Kako su davani slobodni odgovori, a tih je velik broj, to smo ih grupirali u neko-

liko kategorija sličnih aktivnosti, koje su se pojavljivale bilo prije, bilo poslije rata — u načinu korištenja slobodnog vremena, kako bismo dobili jašnju sliku prijašnjeg i sadašnjeg stanja.

Odnosi između načina korištenja slobodnog vremena ostaju gotovo isti, odnosno pojavljuju se iste aktivnosti, samo što se nakon rata pojavljuje još i posjećivanje kina i gledanje televizije. Osim toga, izgleda da je kulturno-umjetnički i društveni život do šezdesetih godina poslije rata zamirao.

Slijedeća pitanja obrasca KSVS/3-MAM također zahvaćaju način korištenja slobodnog vremena prije i poslije rata. Odgovorima na njih dobivena je slika izumrlih načina korištenja slobodnog vremena, odnosno odmaranja, zabave i društvenog života, a isto tako dobivena je slika sadašnjeg stanja, tj. novouvedenih načina korištenja slobodnog vremena.

U Filip Jakovu smatraju da su kao način korištenja slobodnog vremena prvenstveno izumrli narodni običaji: kola, narodne pjesme, sportske aktivnosti u društvu »Hrvatski sokol«, šetnje i izleti. Novouvedeni načini korištenja slobodnih sati su: provođenje slobodnog vremena u kinematografu, pred televizijskim aparatom, u slušanju radija. Druga značajnija pojava su zabave i moderni ples, za koje jedan dio ispitanika smatra da su se pojavili iza rata.

Tabela 4

Pregled izumrlih i novouvedenih sadržaja korištenja slobodnog vremena u selu Filip Jakov

IZUMRLI	Narodni običaj, kola pjesme i drugo	kola pjesme balovi zabave
	»Sokol«, šetnje	priredbe »Sokol« šetnje
	Razno	sastajanje posjećivanje
NOVOUVEDENI	Kino, TV, radio	radio televizija kino
	Ples, zabave	gramofon zabave plesovi — novi
	Razno	društvo

Ispitane starješine domaćinstava u Filip Jakovu smatraju da su razlozi promjena u načinu korištenja slobodnog vremena prvenstveno u boljoj organizaciji i mehanizaciji rada, u općenito izmijenjenom načinu života i rada, te da do promjena dolazi i zbog utjecaja kina i televizije.

* * *

Ukratko možemo zaključiti da su privredni razvoj, a naročito turizam, znatno utjecali na promjenu načina života i podizanje životnog standarda u ovom primorskom selu. To je našlo svog odraza u ritmu rada i oblicima

korištenja slobodnog vremena. Stari oblici korištenja slobodnog vremena, dio folklorističke tradicije, ustupili su mjesto novima, posebno onima koji su vezani uz sredstva masovnog komuniciranja: radio, televiziju, filmove. No seljaci su zadržali i mnoge svoje ranije oblike rekreacije — kartanje, boćanje, razgovor u društvu. Na korištenje dnevno raspoloživog vremena utjecala je također i socijalno-profesionalna struktura stanovništva, u kojoj se vidi pojava nepoljoprivrednih zanimanja, a također i mreža društvenih i kulturnih institucija i organizacija.

Summary:

LEISURE, USE OF LEISURE TIME, AND FORMS OF RECREATION IN RURAL COMMUNITIES

The article is based on the results of an investigation carried out in the coastal village of Filip Jakov in summer 1967.

Like most villages in the coastal belt Filip Jakov too has benefited from the development of the tourist trade in recent years. As a result, the inhabitants' daily programme for spending their leisure time, the traditional forms and manners of recreation have underwent certain changes.

The author discusses the general difference between the daily rhythm of life and work in rural and urban communities and goes on to describe the characteristics of the village, its inhabitants, and the persons interviewed (heads of households). He discusses in particular the various form and manners in which the inhabitants spend their free time both on working days and, especially, on Sunday and holidays and during their annual leave.

A comparison between the pre-war and current forms in which free time is spent shows that various popular forms of entertainment (social events, singing, reel dancing, etc.) have disappeared to be replaced primarily by mass communication media (radio, TV, cinema). However, many traditional forms of recreation still survive such as card playing, ball games, social conversation, etc. which have always been a feature of social life in Mediterranean communities.

Резюме:

СВОБОДНОЕ ВРЕМЯ. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СВОБОДНОГО ВРЕМЕНИ И ВИДЫ РАЗВЛЕЧЕНИЯ В СЕЛЕ

Эта статья написана на основании результатов исследования проведенного летом 1967 г. в приморском селе Филип Яков.

В этом селе, как и в большинстве сел на берегу моря, под влиянием развития туризма значительно повысился стандарт жизни, а в связи с этим изменились и дневное распределение использования времени жителей, формы и виды использования свободного времени.

Автор пишет об общих различиях между дневным ритмом жизни и работой в сельской и городской средах. Автор затем приводит характеристики села и его жителей, а также и характерные приметы анкетированных — старшин хозяйства. Особое внимание уделено разным формам и видам использования свободного времени. Автор отдельно задерживается на формах ежедневного использования свободного времени и также на видах развлечения и отдыха по воскресеньям, праздникам и на использовании ежегодного отпуска.

Интересным является сравнение довоенных и настоящих видов использования свободного времени показавшее вымирание разных народных, фольклорных видов забав (спектакли, песни, коло и т. п.) замененные в первую очередь средствами массового сообщения: радио, телевидение и кинотеатр. У крестьян, с другой стороны сохранились многие прежние виды развлечения и отдыха как на пр.: карточные игры, игра в кегли, общественные разговоры и т. п., которые иначе, характерны для средиземной среды.